

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Niemi-Pynttäri, Risto

Title: Sininen kukka ja kaivosmiehen hakku

Year: 2014

Version:

Please cite the original version:

Niemi-Pynttäri, R. (2014, 107). Sininen kukka ja kaivosmiehen hakku. Nuori Voima, (2), 43-46. <http://www.nuoreuvoimanliitto.fi/sitenews/view/-/nid/308/ngid/4/caption/only>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

SININEN KUKKA JA KAIVOSMIEHEN HAKKU

Novalis: *Heinrich von Ofterdingen* (1802) Suom. Suvi Nuotio. Sanasato 2013.

Saksalaisen 1790-luvun varhaisromantiikan neroista Philip von Hardenberg muutti nimensä ohjelman mukaiseksi. Hänet tunnetaan Novaliksena. Tehtävä, jonka hän nimensä myötä otti, oli maailman romantisointi. Nykyään tuo termi assosioituu kaunisteluun ja toiveajatteluun; romantisoinnista ei ole jäljellä muuta kuin huonoja kaikuja, eikä se tee asialle oikeutta.

Novalikselle romantisointi oli yllättävän johdonmukainen metodi. *Henrich von Ofterdingen* osoittaa, että nuori nero ei ollut liikkeellä ilman työkaluja. Aikansa subjektiivisin romaanifragmentti oli myös työkalupakki: se tarjoaa keinot, kuinka vahvistaa sisäistä mielikuvitusta, luoda Liebe-und-Lust, jättää toiminnan maailma ja siirtyä elämään kielessä.

JENAN PIIRIT

Saksalainen idealismi tarjosi 1790-luvun Jenan yliopistossa luentosalin, jossa Novalis kasvoi muiden joukossa Kantia ja Fichteä kuunnellen. Luennon jälkeen spekuloitiin muiden opiskelijoiden, kuten Hegelin, Hölderlinin ja Schellingin kanssa. Aikansa kysymys oli: millainen vallankumous syntyisikään, jos aistimellisuus koko rikkaudessaan onnistuttaisiin liittämään idealistiseen filosofiaan.

Novalikselle läheisin oli Atheneum. Ryhmä kokoontui Schlegeleiden luona, ja Novaliksen romaaniaihiotakin on kommentoitu siellä. Ryhmässä kehiteltiin uudenlaista kirjoittamista ja myös kirjoitettiin yhdessä. Usein noiden yhteistekstien tekijäksi merkittiin Novalis.

Romantisoinnin ohessa tuolloin puhuttiin myös poeettisesta metodista. Sen myötä kehiteltiin tapaa luopua genren mukaan kirjoittamisesta ja sääntöestetiikasta. Jean-Luc Nancy ja Philippe Lacoue-Labarthe ovat tarkastelleet Atheneum -ryhmää uuden kirjoittamisen kehittelijöinä teoksessaan *The Literary Absolute* (1988).

Liisa Saariluoma (nyk. Steinby) kirjoitti *Heinrich von Ofterdingen* -teoksesta *Nuoren Voiman* varhaisromantiikka -numerossa (4/1997). Hän sanoi: ”käsittelen jotain, mihin romantiikan jälkeisellä kirjallisuudella ei ole mitään kosketuskohtaa”. Hän viittasi siihen, kuinka realismi on vienyt romaanin kokonaan toisaalle. Realismin jälkeen kaikki romantisoinnin pyrkimykset ovat tulleet naurettaviksi. Ehkä siksi Saariluomankin oli 90-luvulla puhuttava Novaliksen kohdalla ”todellisuuden poetisoinnista”, joka onkin neutraalimpi termi kuin romantisointi.

EDUSTAVAT DETALJIT

Nykylukijan on vaikea päästä romanttiseen maailmaan: esteenä on kerronta ja Novaliksen aivan sietämätön positiivisten ylisanojen käyttö. Romantisointiin kuulunut positiivinen ajattelu tuotti tyyliä, jota on vaikea hymähtelemättä lukea. Kaiken

näkeminen positiivisessa valossa yhdistyy siinä klassiseen kuvaustapaan, jossa poimitaan asioista vain edustavimmat seikat. Klassinen ja yltiöpositiivinen detalji tuottaa realistiseen konkreettisuuteen tottuneiden kannalta huonoa kerrontaa.

Kuvausta, jossa jokainen yksityiskohta on aina paras ja kaunein on vaikea ottaa vakavasti. Seuraavassa kuvataan nuori Heinrich vierailulla eräässä vuoristolinnassa. Kuvauksen ylisanoit lähies tuhoavat pääasian, sen kuinka päähenkilö romantisoi ilmapiirin:

”Nuoren Ofterdingin vaatimattomuutta ja teeskentelemätöntä kainoa käytöstä ylistivät sekä ritarit että naiset, ja jälkimmäisten mielissä viipyi vielä pitkään nuorukaisen miellyttävä olemus, kuin jonkun muukalaisen arkipäiväinen sana, joka melkein jää kuulematta, kunnes se kauan vieraan lähdön jälkeen, näkymätöntä umppuaan aina vaan enemmän avaten, näyttäytyy lopulta ihanana kukkana, toisiinsa kietoutuneet lehdet loistaen kaikissa väreissä, niin ettei näkyä unohda koskaan eikä väsy sen toistamiseen, se on alati läsnä kuin koskaan ehtymätön aarre.”

Kerronnan ornamenttia sirotellaan vain hienoimpia detaljeja poimimalla (umppuaan avaten ... ihanana kukkana ... loistaen kaikissa väreissä... ehtymätön aarre). Samalla jää huomaamatta, millaisena muutosvoimana Heinrich kuvataan; romantisoinnin työkalullaan hän on koskettanut hovin naisten mieltä tavalla, jota nämä jäävät toistamaan omissa fantasioissaan. Tämä väline ei ole erityisen fallinen; se on kaipuun sininen kukka, jonka vaikutus ei heti tunnu, mutta joka tekee työtään vähitellen.

Samalla tavalla Heinrich romantisoi myös arabipakolaisen. Kohdatessaan puistossa itkevän Zuliman, hän pyytää naista kertomaan perusteellisesti kohtalostaan. Tarina kestää iltaan, sen orientalistinen lumo ja eksotismi saa myös kriittisen sävyn. Nainen on sotasaalista, joka on orjuutettu palvelijaksi. Zulima kaipaa veljeään. Heinrichin yksinkertaisia ja lohduttavia vastauksia ei kerrota, mutta jokin alkaa tehdä työtään, niin että Zulima ei nuku lainkaan seuraavana yönä, ”sisäinen ilo oli pitänyt hänet valveilla”.

ÄÄRIMMÄINEN SUBJEKTIVISUUS

Heinrich von Ofterdingen –romaanifragmentin alussa esitellään sinisen kukan symboli. Heinrichillä on se, ja hän levittää sitä tietämättään. Heinrich itsekin tavoittelee kukkaa, näkee enneunia ja löytää varsin pian kukkaan sisältyvän naisen, Mathilden.

Sininen kukka on romanttisen kaipuun symboli. Vesa Oittinen esitteli Novaliksen *Fragmenteja* –käännöksen (1984) esipuheessa Hegelin tulkinnan: sininen kukka äärimmäisen subjektiivisuuden luomus. Hegel katsoi kuitenkin että subjektiivisuus itsessään on tyhjää. Tarvitaan vain kaipuu, niin heti subjektiivisuus virkoo täyteen kukoistukseensa.

Ilman muuta kyse oli narsismista. Mutta subjektiivisuuden oikeuttamiseen oli tarvetta yleiseen valistamiseen keskittyneen kauden jälkeen. Novaliksen teoksessa kaikki, mitä päähenkilö kohtaa on häntä varten. Realismiin tottunut kokee epäuskottavana sen, että

tärkeimmät asiat esitellään ensin unessa, ja vasta sitten Henrich kohtaa ne oikeasti. Unien viestit, niiden subjektiivisuus, ohjaa päähenkilön valintoja. Romantiikan subjektivismi oikeutti onnen ja nautinnon kokemukset, joita valistusajan velvollisuusihmiset eivät uskaltaneet edes ajatella.

Sininen kukka voidaan kuitenkin nähdä myös metodina. *Werkzeug* oli romantiikan aikaan monitulkintainen sana: kukka voi olla työkalu, jos sillä on vaikutus. Kukkat ja sanat ovat Novalikselle orgaanisia työkaluja, ne kasvavat kohteen sisällä, ja mekaanisen vaikutuksen sijaan kasvu tapahtuu huomaamatta ja vähitellen.

TOIMINNAN SANKARIT, LIIKEMIEHET

Teoksen alkupuolella myös talous tuodaan esiin romantisoitujen, kun päähenkilö tekee matkaa kauppiaiden kanssa. Liikemiehet on esitetty positiivisesti, uudenaikaisen toiminnan sankareina. He ovat taitavia varallisuuden käsittelijöitä ja puuhakkaita rauhan ajan hahmoja. Taloudellinen toimeliaisuus esitetään sankaruutena joka korvaa sotilaallisen. Seuraava luonnehdinta tarkastelee liikemiesten kutsumusta: ”He ovat sankareita, ja heidän ympärillään tungeksii asioita, jotka kaipaavat ohjausta ja ratkaisuja. Sattumuksista tulee historiaa heidän vaikutuksestaan, heidän elämänsä on katkeamaton ketju huomattavia ja loistavia, hankalia ja omituisia tapauksia”.

Uutta aikakautta luovia hahmoja ovat kuitenkin runoilijat. Päähenkilö huomaa tämän kohdatessaan mestarinsa Klingsohrin (sointukorvan). Runoilijat eivät elä rahan ja tavaroiden piirissä, he luovat uutta maailmaa aivan toiselle alueelle. He käyttävät työkaluna kieltä, mutta eivät pyri suoraan vaikutukseen, kuten retorikot, vaan antavat sanan vaikuttaa hitaasti. Näin he sanan avulla luovat ja poetisoivat todellisuutta.

Varhaisromantiikkaan liittyi kiinnostus kieleen elämäntapana. Runoilijoille ja filosofeille tapahtuu vähän asioita, koska toiminta korvautuu kielellä ja ajattelulla. He käyttävät toisenlaista pääomaa kuin kauppiat: ”Heidän herkkä mielensä saa tarpeeksi askarrusta ympäristön merkityksettömistä ilmiöistä, jotka näyttävät tämän suuren maailman heille kuin pienoiskoossa”.

Heinrichillä ei ole synnynnäistä kiinnostusta runouteen, silti hän aavistaa omaavansa runoilijan kohtalon:

”Vielä se oli kuitenkin mykkä, eikä sen sielu, sen kieli, ollut vielä herännyt. Jo läheni runoilija ihana neito käsipuolellaan, avatakseen pian äidinkielenä soinnin ja herkän sulaisen suun kosketuksen avulla kainot huulensa ja johtaakseen yksinkertaisesta soinnusta eri sävelkulkuja loppumattomiin.”

Valitettavasti ratkaiseva kohta sitaatissa, virkkeen loppuosa, muuttuu käänöksessä sekavaksi ja jää alun yltiöromanttisen kuvan varjoon. Lopun kuvassa uusi maailma avautuu suusta käsin, kuten keskiaikaisissa näkyrunoissa: lihana, kielenä ja lauluna.

He ovat runoilijoita, ”noita muuttolintuuhmisiä”, kuten Novalis sanoo. Metafora on tarkkaan harkittu, koska runoilijoiden nähdään olevan häilyvyytensä vuoksi kontrollin

tavoittamattomissa. Heidän instituutionsa ovat ilmassa ja niin epämääräisiä, ettei kukaan saa kiinnitettyä heitä omistukseensa. Kyse on siis pitkälle viedystä vapauden metaforasta, joka huipentuu siihen, että runoilijoiden sanotaan levittävän keventymisen tunnetta, halua lähteä lentoon:

”Heillä on vapaus tulla ja mennä, heidän kultaisen jalkansa askel on kepeä ja heidän läsnäolonsa saa jokaisen levittämään siipensä aivan huomaamatta.”

RAKKAUDEN METODI

Ruumiillinen halu oli henkisen ohella Novalikselle väline, jolla runoilijaa synnytetään. Tämä tulee ilmi jo siinä, kuinka mestari ryhtyessään ohjaamaan Henrichiä tarjoaa tälle tytärtään, Mathildaa. Rakkaus heidän välilleen oli tosin jo syttynyt, ja aivan aluksi päähenkilö oli jo unessa tavannut Mathildan. Mestari antaa heille myös vapauden rakastella, ehkä siksi, että pian sankarin mieli käännetään kivuliaasti toisaalle, tuonpuoleiseen.

Rakkaus on vain lähtökohta niille mullistuksille ja voimille, joiden siemenen Klingsohr istuttaa päähenkilöön. Hän järjestää rakastavaisille yhteistä aikaa ennen kuin Mathilda kuolee pois. Tämän jälkeen Henrich pakotetaan asettumaan runoilijan alueelle, dialogiin tuonpuoleisen ja Matildan kanssa.

YÖ, PÄIVÄ JA YLEVÄ

Novalis rytmittää romaaninsa runojen avulla, proosajaksot katkeavat ja tiivistyvät usein runoon. Jo hänen *Die Hymne an die Nacht* (1800) runoelmansa rakentui runon ja proosan taistelulle, proosallinen päivä vaihtelee siinä runollisen yön kanssa. Yön ja päivän törmäykset ovat romaanissakin olennaisia arjen romantisoinnin välineitä.

Yön ja päivän törmäämiset ovat yleviä tapahtumia, kun ”yö ja päivä särkyvät toisiaan vasten luoden korkeampia varjoja ja värejä”. Näin siis yön ja päivän, runollisen ja proosallisen konflikti, muistuttaa Caspar Friedrich Davidin maalauksista tunnettua ylevän esitystä.

”Jos on totta, että vasta valon, värin ja varjon taidokas jaottelu paljastaa näkyvän maailman salatun uljouden, niin että täällä avautuu kokonaan uusi, korkeampi silmä: niin tuohon [sadun] aikaan moinen jaottelu ja taloudellisuus oli havaittavissa kaikkialla; sitä vastoin uusi, hyvinvoipa aika tarjoaa arjestaan yksitoikkoisen ja paljon merkityksettömämmän kuvan.”

ROMANTISOIDUT KAIVOSMIEHET

Kultasuonta hakeva kaivosmies on Novaliksen romaanissa riemastuttavan romanttinen hahmo, koska kultaakin kalliimpaa tälle subjektiiviselle sielulle on kullan löytämisen kokemus.

Hämmäntävintä Novaliksen teoksessa on hakkua käyttävien työmiesten kuvaus. Raskaan työpäivän jälkeen kaivoskuiluista nousevat miehet kuvataan virkistyneinä ja jopa nuortuneina. Kyseessä on kaivosten romantisointi. Rinnastaako Novalis kaivoskuilun nuoruuden lähteeseen ja terveelliseen suolahuoneeseen? Samaan henkeen hän kuvaa

kaivosmiesten ruumiillisen työn terveellisenä ja sydäntä vahvistavana:

”Juuri rasitukset säilyttävät hänen sydämensä tuoreena ja mielensä urhoollisena: hän on hartaan kiitollinen niukasta palkkiostaan ja nousee joka päivä työpaikkansa pimeistä kaivannoista nuortuneena ja elämäniloisena. Vain hän tuntee valon ja rauhan viehätysten, ulkoilman ja ympärillään avautuvien näkymien ihanuuden”.

Köyhyys ja työ nähdään romaanissa niin epärealistisesti, että se alkaa jo kiinnostaa. Romanttinen köyhyys on puhdassydämisyttä, jonka Novalis liittää tarkasti eräänlaiseen ekonomiaan, jonka perusta on seuraava ajatus: ”Luonto ei tahdo tulla vain yhden omistamaksi. Omaisuutena se muuttuu pahaksi myrkyksi”.

Kaivosmiehesten elämä on ylevää, koska kaivoksessa käydessään he kokevat kuinka pimeys ja valo särkyvät toisiaan vasten. Novalis vakuuttaa myös, että vain kaivosmies on tosi kristitty. Kokiessaan syvyyden, pimeyden ja taivaan etäisyyden ”noissa hirvittävässä syvyyksissäkin hänelle kukkii mitä kallisarvoisin kasvi, totinen luottamus Taivaan isään”. Näin siis kaivostyö istuttaa karuun mieheen kaipuun sinistä kukkaa.

Heinrich von Öfterdingen jäi Novalikselta kesken, kuten monet muut hankkeet. Tällainen kirjoittajan entusiasmia on sekin varsin romanttista: se viittaa kykyyn kuvitella olevansa ihanteessa ennen aikojaan. Kirjallisissa hankkeissa se näkyy kykynä kuvitella valmis teos, jota ei ole mahdollista toteuttaa, ja josta jää jäljelle vain yrityksen fragmentit.

Itse romantisoinnin metodi ei kuitenkaan ole Novaliksen kuvittelua, vaan yhteydessä hänen elämäkokemuksiinsa. Se tekee romantisoinnista jotain todellisesti elettyä.

Kaivostyön romantisointi perustui Novaliksella vankkaan alan tuntemukseen. Hän hankki vuori-insinöörin koulutuksen muutettuaan pois Jenasta, niinpä hänellä oli kaikki aikansa tieto kaivoksista. Näin romantisointi sai materiaalsen käänteen, ja Novalis suunnitteli mineraaleista jopa tietosanakirjaa, kunnes kääntyi vielä laajempaan hankkeeseen, eli tiedettä romantisoivaan *Encyklopediaan*. Hän ehti ilmeisesti työskentelemään hetken aikaa kaivosalalla ennen kuin kuoli tuberkuloosiin 30-vuotiaana.

Sininen kukka oli Novalikselle kipeästi koettu tosiasia, ja romaanissa esiintyvä Mathilde vertautuu Novaliksen rakastettuun, Sofieen. Sen jälkeen kun tämä 14-vuotias kihlattu, kuoli tuberkuloosiin, Novalis omistautui kirjoittamiselle. Hänen kerrotaan valmistautuneen itsemurhaan kuolemaa ylistävän päiväkirjan avulla. Sen sijaan Novalikselta syntyikin yöhymnit, jossa Sofie figuroi yön elementtiä.

Omaelämäkerrallisten seikkojen perusteella voidaan siis päätellä millaiseksi kesken jäänyt *Heinrich von Öfterdingen* oli muodostumassa. Teoksen toisen osan alkaessa tulee selväksi, että Heinrich on runoilija, Matilden kuolemaan liittyvä elämänvaihe jätetään aukoksi kertomukseen.

Toteutuneessa romaanissa kiinnostavinta antia tuntuu olevan romanttinen näkemys juuri niistä seikoista, jotka realismi omi viisi vuosikymmentä myöhemmin: ruumiillinen rakkaus, työ ja yhteiskuntaelämä sekä runous.

Risto Niemi-Pynttari